

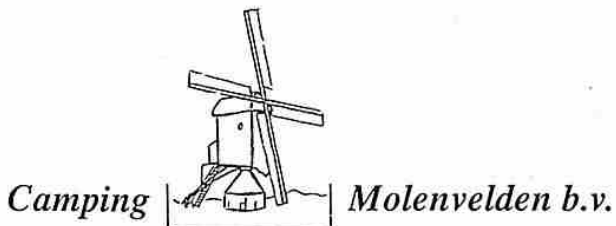
De Rosdoek 109

Maart 2004

Verschijnt 4 x per jaar

Heemkundige Studiekring

“DE ACHT ZALIGHEDEN”

Camping Molenvelden B.V.
Banstraat 25
5506 LA Veldhoven
Tel.: 040 - 205 23 84 / 205 13 81

**Een eigentijdse en goed geoutilleerde camping
in ons eigen kringgebied.**

Voor kort- en seizoenkamperen!

Met vele recreatiemogelijkheden zowel binnen de camping als in de onmiddellijke omgeving ervan, met historische en pre-historische bezienswaardigheden!

Ook voor Uw familie-, verenigings- en bedrijfsfeesten is buiten het kampeerseizoen een passende zaalaccommodatie beschikbaar.

Informatiebrochure gratis op aanvraag.

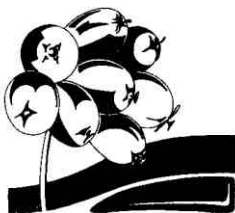
Th.W. v.d. SANGEN en Zn.

extrapoint

digital printing · web-development · graphic design

extrapoint bv	De Run 3120	5503 LH Veldhoven
fax (040) 2300619	e-mail info@extrapoint.nl	

tel. (040) 2300618	www.extrapoint.nl
--------------------	-------------------

Heemkundige Studiekring

"DE ACHT ZALIGHEDEN"

Inhoud:

In memoriam	4
Reisverslagen van de Commissaris der Koningin	5
Een strijd om tienden en het leenmanschap in Bergeijk.(Deel 1)	14
Van onze buitenlandse ruilabonnementen	23
Van de boekenplank	24

REDACTIETEAM:

Th. van der Aalst	Ganzestraat 17, 5527 CA Hapert, 0497 – 381671
H. Backbier	Heike 6, 5512 NJ Vesseem, 0497 – 591451
K. Cornelissen	Nieuwstraat 74, 5521 CD Eersel, 0497 – 512208
A. Kockx	De Pottenbakker 44, 5506 GD Veldhoven, 040 - 2531596

Redactieadres:

P. Vermeulen
De Reek 9, 5502 HX Veldhoven, 040 – 2531817
E-mailadres: zeelst@wish.net

Penningmeester:

H. Jenniskens
Veldhovenseweg 2, 5511 KJ Knegsel, 040 – 2535140
giro 3871519

De volgende Rosdoek verschijnt juni 2004
ISSN 1384-086X

IN MEMORIAM

Enige dagen voordat hij op de jaarvergadering van 19 februari gehuldigd zou worden wegens zijn bijzondere verdiensten is hij overleden: Theo van de Ven.

Theo, niet alleen een bekende man in onze Heemkundige Studiekring maar ook in de wereld van het Brabantse heem en het Brabants Heem. Vanaf het ontstaan van de Heemkundige Studiekring “De Acht Zaligheden” is Theo lid geweest, lid van een Kring waarin ook de archeologie grote aandacht kreeg omdat dit het heemkundig terrein was waarnaar de

belangstelling van Theo in het bijzonder uitging; hij leefde dan ook vlak bij de grafheuvels van Toterfout. Toch is Theo meer een bezige bij geweest dan een onderzoeker: in onze kring werd hij al spoedig secretaris en later vice-voorzitter. Vanaf 1982 was hij voorzitter en later weer vice-voorzitter. Steeds een zeer, zeer actief bestuurslid die anderen wist te enthousiasmeren en aan het werk te krijgen en te houden.. Hij wilde de kring groot houden en vond het aanvankelijk jammer dat het kringgebied kleiner werd en er uit de werkgroepen nieuwe kringen ontstonden.

Ook in het grote geheel van Brabants Heem heeft Theo steeds zijn vermogens ten nutte gemaakt. Hij heeft de vele “werkkampen”, de laatste jaren “heemdagen” genoemd, mede georganiseerd tot vijftig maal toe.

De bronzen legpenning die het Stichtingsbestuur van Brabants Heem aan Theo heeft toegekend, is meer dan gewoon verdiend. Jammer dan ook, dat wij in onze eigen kring Theo niet meer de lof hebben mogen toezwaaien die hij zozeer heeft verdiend.

In onze herinnering blijven niet alleen de naam, maar vooral de daden van Theo van de Ven.

Kees Cornelissen

REISVERSLAGEN VAN DE COMMISSARIS DER KONINGIN

De commissaris op bezoek in Duizel

Reisverslagen van Commissaris van de Koningin, A. Van Voorst tot Voorst, van bezoeken aan de gemeente Duizel c.a. Uit het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch: archief 1085 Commissaris van de Koningin in Noord-Brabant, 1920 – 1969, inventarisnummer 333: “Verslagen van rondreizen Commissaris van de Koningin, A. Van Voorst tot Voorst, door provincie en van bezoeken aan gemeenten Cromvoirt – Gilze, 1896 – 1925”. Reisnotities bezorgd door Winfried Thijssen.

Over het openbaar lager onderwijs te Duizel klaagt de districts schoolopziener te Eindhoven (zie bl. 85 Hoofdstuk VI van het provinciaal verslag over 1898).

14 augustus 1899

Den 14 Augustus 1899 bezocht ik deze gemeente; ik reed eerst naar Waalre; ontbeet te Valkenswaard in de herberg van Bots; ging toen via Westerhoven naar Riethoven; van daar over Steensel en Eersel naar Duizel, en keerde tenslotte via Eersel, Steensel, Veldhoven en Blaarthem naar Eindhoven terug.

Op het gemeentehuis, hetwelk bestaat uit ééne kamer, vond ik B. en W.; terwijl ik mij aldaar onderhield met het Dagelijksch bestuur ging Klasens met den ontvanger, te diens huize het geldelijk beheer van de gemeente na. Panken, de secretaris-ontvanger van Duizel woont naast het gemeentehuis; zijne woning heeft binnenshuis met de secretarie-raadszaal gemeenschap.

Toen ik audientie verleende verscheen in de eerste plaats de wethouder Van Stiphout; hij beklagde zich, dat de burgemeester zijn verzoekschrift ten behoeve van zijn zoon om “vergunning” in zijne woning te Steensel niet had willen behandelen.

De pastoor van Duizel had ik eertijds, bij mijn bezoek aan Oyen, reeds ontmoet als pastoor van Teeffelen; hij had niets te vertellen. Daarna kwam het nieuw benoemde hoofd der school zijne opwachting maken; hij was eertijds onderwijzer te Woensel; hij is nog ongehuwd, en woont samen met zijne zuster.

Daarna kwamen twee raadsleden, van Doorn en klagen over het slechte politietoezicht; als er in Duizel wat te doen was, requireerde de

burgemeester geen marechaussee, maar liet dienst doen door onbezoldigden rijksveldwachter uit Steensel; dat kweekte verzet bij hen, die in het jachtveld gecallengeerd waren.

De burgemeester, te dier zake door mij gehoord, verklaarde dat de wachtmeester van de marechaussee partijdig was opgetreden tegen den gemeenteveldwachter, toen deze beschuldigd werd van geweld gepleegd te hebben tegen iemand in Duizel; na een lang gerecht proces was de veldwachter ten slotte door het Hof te 's-Hertogenbosch vrijgesproken. Om die reden liet de burgemeester, als hij versterking van politie noodig achtte, geen marechaussee komen.

Onder de gemeente Hoogeloon, op de grens van Duizel, is de heide Maatschappij met eene ontginning bezig; men had getracht van Duizel een aangrenzend stuk grond van \pm 25 hectare te koopen en had daarvoor f30.- de hectare geboden; Duizel had het bod der heide maatschappij niet aangenomen: nu reeds had men gebrek aan werkkrachten; had er eene ontginning plaats, dan zou men heelemaal geen arbeiders meer kunnen krijgen voor den veldarbeid.

Door ruzie tusschen den burgemeester en een deel van den raad kwam ik er achter, dat de burgemeester in gezelschap van den veldwachter in een herberg was geweest nà bezetten tijd; hij had, terwijl het politieur half elf is, vergunning gegeven tot één uur. De brigadier der rijksveldwacht uit Bladel had zich daaraan niet gestoord, en had de beide heeren geverbaliseerd; een en ander was geschied op Vrijdag elf Augustus 1899!

Secretaris Panken is een broeder van den regent van het seminarie; hij wordt geacht een goed fortuin te bezitten. Hij heeft nog een gehuwde broeder in Duizel wonen, die daar looier en sigarenfabrikant is.

5 april 1907

Den 5 april 1907 kwam ik weer in Duizel; ik had eerst de gemeente Veldhoven bezocht, en daarna Eersel. Per rijtuig keerde ik 's avonds naar Eindhoven terug.

Ik verleende audientie aan Pastoor Bolsius, die niets te zeggen had en eenvoudig zijne opwachting kwam maken.

Het onderhoud met B. en W. was niet van langen duur; met B. en W. van Eersel was ik naar 25 hectare nieuw aan-gelegde dennenbosschen

op de grens van Hapert gaan kijken; dat vorderde meer tijd dan ik mij had voorgesteld, ten gevolge waarvan ik een groot half uur te laat door B. en W. van Eersel aan het Raadhuis te Duizel gebracht werd.

B. en W. krijgen hulp van Staatsboschbeheer bij ont-ginning van woeste gronden; voor 1907 *f*2500 uitgetrokken op begrooting: *f*500 van gemeente en *f*2000 van het Rijk; de aanleg van het voor boschcultuur uitgezochte terrein zal $\pm f$ 100 de hectare kosten; voor voorafgaande ontwatering behoeven geen kosten, dat naam heeft, gemaakt te worden.

Aan B. en W. sterk aangeraden een uitvoerig register aan te leggen omtrent de exploitatie van de gemeentelijke bezittingen.

Tegen de kosten van onderhoud der waterleidingen zag men erg op; de burgemeester was van plan eene verordening te ontwerpen, om het onderhoud der kleine waterleidingen te brengen ter laste der aangelanden. Met het reglement in de hand achtte hij zich daartoe gerechtigd.

Tot den aankoop van een brandspuit zou men vooreerst nog wel niet kunnen komen; er waren zoo vele dringende uitgaven te doen, waarvoor geen geld te vinden was, dat aan het aankopen van een brandspuit heelemaal niet kon gedacht worden.

De verhouding tusschen de marechaussee en den gemeenteveldwachter is tegenwoordig uitstekend; de menschen gaan samen uit, doen samen dienst.

Moeielijkheden bij handhaving van het politieeur in de herbergen worden tegenwoordig niet ondervonden; misbruik van drank wordt weinig gemaakt; ambachtslieden (timmerlui en metselaars) drinken des Maandags nog wel eens een borrel.

Op de steenfabriek van Van Nuenen wordt – ten gevolge van malaise in de steenindustrie – maar slapjes gewerkt; daardoor zijn de verdiensten aldaar niet overgroot; bovendien werken daar thans zoo goed als geen vreemden. Een en ander werkt zeer mede tot handhaving van ordelijke toestanden in Steensel.

21 april 1911

Den 21 april 1911 bezocht ik Duizel, Eersel en Veldhoven; ik ging van Eindhoven per tram naar Duizel, alwaar ik mijn rijtuig vond, waarmede ik 's avonds naar Eindhoven terugkeerde.

Ik verleende audientie aan pastoor Bolsius, die niets bijzonders te vertellen had, en aan Baron de Cartier de Marchienne, die zijne opwachting kwam maken, en van wien ik vernam, dat hij 25 hectare grond van Duizel wilde koopen, aan den weg Duizel – Hapert, dat hij die gronden wilde ontginnen, en er eene villa wilde bouwen, waar hij 's zomers met zijn gezin wilde komen. Het kasteel te Duizel behoort aan zijn ouderen broeder, op het moment gezant van het Belgische gouvernement te Peking; deze hoopt later gezant te 's Gravenhage te worden en dan 's zomers in Duizel te kunnen verblijven.

B. en W. ontvingen mij in hun nieuwe Raadhuis, eene boerenwoning, voor een paar jaren aangekocht, en heel geschikt als Raadhuis ingericht. Voor berging van archief en oud archief ontbraken de noodige kasten; die kosten echter f200, die

Kasteel te Duizel.
Anna v. Heijden
Bertha

Foto uit ca. 1904

Ansicht: collectie Frans Huijbregts

men voor het moment niet heeft; uit den koopprijs, door Baron de Cartier te besteden, hoopte men ook deze uitgaven te kunnen bestrijden.

Duizel is zeer arm; dat laat zich in alles bemerken; de veldwachter bijv. heeft f350 tractement; ook is er eene veldwachters woning; de veldwachter betaalt daarvoor f50 huur aan de gemeente.

Duizel heeft groot grondbezit; ±100 hectare liggen buiten de gemeente; ook die gronden zijn begrepen onder het complex dat met Staatshulp ontgonnen zal worden.

Behalve tot bosch worden vele gronden ontgonnen tot weiland; successievelijk werden tot nu toe 27 hectare in weiland omgelegd.

Raadhuis Duizel

Ansicht: collectie Frans Huijbregts

Men heeft geen last van konijnen; geen last van korhoender.

De toestand der waterleidingen laat te wenschen over; binnenkort zullen de gemeentebesturen van Duizel, Eersel, Riethoven en Veldhoven confereeren, om te overwegen, hoe men tot eene grondige verbetering kan geraken. Als het water beter kan wegvloeien, dan worden van zelf de landwegen ook niet zoo modderig in den winter.

Vroeger veel last van woonwagens, vooral uit de Diepstraat te 's-Her-togenbosch; dank de hulp der marechaussee heeft men daarvan thans heelemaal geen last meer.

De Meyery zal de trambaan verleggen naar de buitenzijde van den provincialen weg; jammer, dat daarvoor het gevaar van boschbrand zooveel grooter wordt! De verlegging is op zich zelve zeer noodzakelijk, want de weg is veel te smal.

Er komt eene nieuwe school te Duizel, dank een groot buitengewoon subsidie van het Rijk; de aanbesteding heeft juist plaats gehad; de laagste inschrijver is echter niet soliede; men vreest, dat daaruit moeielijkheden zullen voortkomen.

Foto J. Bijnen

Ansicht: collectie Frans Huijbregts

De pastoor van Steensel, Van Lieshout, die zooveel goed deed, vooral aan de armen, is juist rector geworden in het liefdehuis te Oyen aan de Maas; jammer voor de armen, die zooveel aan hem te danken hadden!

's Winters wordt er namelijk wel armoede geleden; vooral kleding

en dekking; de menschen lijden liever gebrek, dan zich aan te melden bij het armbestuur.

De geest van de menschen is over het algemeen zeer goed; die van de arbeiders der steenfabriek van Van Nunen is tamelijk goed.

Er is nog geen brandspuit.

20 juni 1916

Den 20 juni 1916 bezocht ik per auto van uit Eindhoven de gemeenten Duizel, Eersel en Veldhoven.

De ontginningen blijven prachtig gaan: er is thans 150 hectare aangelegd tot dennenbosch, en juist 100 hectare tot natuurweide. De finantieele resultaten zijn uitstekend: aan weidegeld, opbrengst van haver enz. beurde de gemeente in 1915 ± f7000.

Met B. en W. de natuurweiden bezichtigd; ik zag daar prachtige rogge, wel de mooiste, welke ik dit jaar zag; op grond, voor 2 jr een heideveld, verleden jaar met lupinen bezaaid, en thans met rogge.

De natuurweiden brengen van f50 tot f100 de hectare op; de jongste weiden het minst; daar is de grasmat nog niet goed aangesloten.

Men is voornemens, de weiden voor langen termijn te gaan verpachten, voor 6 of 10 jr. De boeren mogen dan met den grond doen wat zij willen, maar moeten dien de laatste twee jaren als weide laten liggen.

Tot nu toe mochten de gronden nooit gemaaid.

Burgemeester Panken heeft buitengewoon goede zorg voor de wegen; hij tracht zoo veel mogelijk wegen te krijgen van 10 meter, met een fiets (auto) sintelpad van 2 meter. In de ontginningen liggen die wegen overal; thans is zijn groote zorg om de ontginningen langs zoo'n weg met de kom van Duizel te verbinden; nog een zeven tot acht honderd meter, en de weg ligt er.

B. en W. brachten mij tot de herberg van de kinderen Van Mol te Eersel.

De boerenstand in de gemeente gaat zeer vooruit, de ontginningen deden daaraan veel goed. Voor 5 jaren waren er in Duizel 125 koeien en in Steensel 120; thans zal de stoomzuivelfabriek te Eersel de melk verwerken van 250 koeien uit Duizel en 180 uit Steensel.

Er wordt hier en daar waterschade ondervonden; naar men meent omdat Veldhoven niet veegt. Geraden om zich deswege ter bevoegder

plaatse te beklagen.

Men vraagt steun voor den verkoop van kleinere percelen grond in het belang der boeren.

De tram wordt tegenwoordig behoorlijk geëxploiteerd; rijdt vrijwel op tijd.

Van woonwagens uit Diepstraat heeft men den laatsten tijd weinig last.

Er is hier in de buurt nog eenig communaal bezit, namelijk Hees onder Eersel (tusschen Duizel en Steensel) Boevenheuvel en Schadewijk onder Eersel, Steensel en Bergeijk Waalwijk onder Riethoven en Steensel.

Van die gronden komt niets terecht, terwijl er zooveel van te maken was, als ze behoorlijk geëxploiteerd werden. De menschen moeten overreed worden om vrijwillig over te gaan tot scheiding en verdeling. Als de betrokken gemeentebesturen, het bestuur van de Boerenleenbank en dat van de Stoomzuivel fabriek in die richting samenwerkten, dan was misschien tot scheiding te komen. De burgemeester van Riethoven is er tegen, omdat hij dan de jacht (450 hectare) kwijt raakt. Men vraagt mijne medewerking om den burgemeester van Riethoven er toe te brengen in deze verderen tegenstand te bieden.

10 augustus 1920

Den 10^{den} augustus 1920 kwam ik weer in Duizel.

Men is hier tevreden met het Bestuur: bij de laatste raadsverkiezing werden alle aftredenden herkozen, behalve burgemeester Panken, die zich niet herkiesbaar gesteld had.

Sinds 1 November 1919 is er eene vacature van gemeente secretaris. Loco secretaris is de heer A.F. Fievez, een Duizelsche jongen. Totdat hij onder dienst moest, deed hij zijn best, en studeerde voor het secretaris examen; onder dienst keek hij veel naar de meisjes; toen hij van dienst terug kwam, moest hij trouwen; zijn meisje beviel daags voor het huwelijk.

Fievez studeert heelemaal niet meer; hij is voor het secretariaat niet voldoende bekwaam. Deed hij nog eens examen, dan zou de Raad wellicht een streep door het verleden halen; thans schijnt daarop weinig kans.

Het schijnt mij toe, dat Duizel zich eventueel niet al te hard zal verzetten tegen eene vereeniging met Eersel.

Niettegenstaande Duizel in 1920 *f*19135,70 uit oogst van gemeente eigendommen toucheert, moet de gemeente toch 4% hoofdelijke omslag heffen.

Zoowel in Duizel als in Steensel worden in 1920 acht arbeiders woningen gebouwd ter voorziening in het gebrek aan woningen.

In beide kerkdorpen wordt een landbouwcursus gegeven.

De emelten doen veel kwaad (schade) aan de natuurweiden; de kraai, de spreeuw en de mol zijn de natuurlijke vijanden, omdat ze de larven (wormen) verslinden.

De boeren brengen de melk naar de coöperatieve stoomzuivelfabriek te Eersel. Die fabriek kostte aan bouw en inrichting \pm *f*25.000.; om goed water te verkrijgen moest later nog *f*5800 worden uitgegeven; er is thans nog *f*20.000 schuld; terwijl er *f*8000.- reserve kapitaal is.

Vijf boeren werken in hun bedrijf met een benzine motor. Met *f*2.- petroleum kan een hunner (wethouder Van Nunen) 100 vat = 1500 kg rogge dorschen.

De drukte op den weg Eindhoven – Reusel is tegenwoordig zoo groot, dat het zeer gewenscht zou zijn, dat de trambaan van dien weg werd overgebracht naar een eigen baan.

Het artikel van D. Vangheluwe getiteld: “EEN STRIJD OM TIENDEN EN HET LEENMANSCHAP IN BERGEYK” wordt in twee delen gepubliceerd. Deel 1 in Rosdoek 109, deel 2 komt in Rosdoek 110.

EEN STRIJD OM TIENDEN EN HET LEENMANSCHAP IN BERGEYK. (Deel 1)

Korte inhoud:

1. Inleiding.
2. Innen van de tiende.
3. Het proces tussen de kloosters van Postel en Tongerlo.
4. Een reconstructie van de tienden van het leengoed.

1. Inleiding

Een kopie van een gerechtelijke proces in 1530 voor de rechtbank in Brussel geeft een interessante kijk op een conflict tussen het klooster van Tongerlo en Postel. Het conflict ontstond doordat de meester van Postel geen leenverhef had gedaan van een tiende in Bergeyk. De procesrol is een lang verhaal over dit conflict betreffende de tienden in Bergeyk en roept een aantal vragen op, waarop we in dit artikel antwoord proberen te geven. We vragen ons af waar de tienden zich precies bevonden in Bergeyk en wat de aanleiding zou kunnen zijn geweest van het conflict. Door enkele oorkonden hierbij te betrekken kan een antwoord op deze vragen worden gegeven. Alvorens op het processtuk in te gaan geven we enige uitleg over de praktijk van de tienden.

2. Innen van de tiende

Een pachtcontract van Postel uit 1630 voor de tiende in Bergeyk biedt wat dit betreft nuttige informatie.¹ De tiende van Postel werd afgeleverd op Kerstmis of ten laatste op Lichtmis “in rogge te leveren tot Postel op den solder aldaer”. Het gebied van Bergeyk was verdeeld in gebiedsdelen die men “klampen” noemde en die werden verhuurd aan

¹ AAP Bergeyk liassen collectie 149/1

tiendenaars. Deze verplichtten zich om een van te voren afgesproken hoeveelheid rogge binnen te halen die bepaald werd door de hoogste bieder die er bij “het uitgaan van de kaars” aan vast zat. Het bieden of mijnen werd gedaan begin juli als de oogst op het veld stond in mudden rogge en halve mudden rogge.² We zien dat ondanks de grote variatie in opbrengst van jaar tot jaar er weinig variatie is in de verpachte tiendhoeveelheden. Hoe dit komt is niet bekend. Vermoedelijk werd eerst het oppervlak van de ingezaaide rogge geschat. De af te leveren vaten rogge werden mogelijk als eerste schatting gelijk genomen aan het aantal lopenzaad oppervlak.³ Vervolgens werd deze geschatte opbrengst bijgesteld nadat men de kwaliteit van de oogst op het veld had beoordeeld. Zo verklaren Udeman van Keersp en Gojart Lucaszoon in 1533 dat het vierendeel van de tiende in Westerhoven dit tegenwoordige jaar twee ende dartich ende een halff mudden rogge der maten van Postell ende noch 32,5 stuivers “gegonnen heeft”.⁴ Beiden zijn tiendenaars tijdens het proces dat we verderop zullen bespreken. In het bovengenoemde pachtcontract worden aan de tiendenaren verplichtingen opgelegd volgens het tiendrecht. Zo moeten de tiendenaars twee borgen stellen, zij moeten “de thiende gaede slaen ende die leyden” en met de tiendewagen op de juiste wijze verzamelen. Ook erwten, bonen en spurrie werden als tiendbaar gewas beschouwd en op het niet binnenhalen ervan stond een boete. De tiendenaar en zijn “gezellen” reed dus met de tiendwagen in oogsttijd (na 12 juli in 1630) over de akkers om de tiend binnen te halen. Deze werd door de tiendenaar ongedorst opgeslagen in zijn tiendschuur en rond Kerstmis door de tiendheer afgehaald. Het transport van de tiend moet een behoorlijke operatie zijn geweest. De tiend opbrengst voor Bergeyk, Westerhoven en Riethoven bedroeg ongeveer 330 mudzaad rogge en om dit te vervoeren waren ongeveer 64 karren nodig.

3. Het proces tussen de kloosters van Postel en Tongerlo

Het conflict tussen de kloosters van Tongerlo en Postel over de tienden

² de mud of mudzaag rogge is een inhoudsmaat voor koren. In Bergeyk is 1 mudzaad gelijk aan 12 vaten en 1 vat Bergeykse maat komt op 16 liter.

³ Hier gaat men uit van 1 vat per lopenzaad nominale tiendopbrengst

⁴ AAP Bergeyk charters nr 53

in Bergeyk moet zich afgespeeld hebben in de periode 1528-1533. Een procesrol beschrijft dit conflict uitvoerig. Het conflict gaat over het leenverhef dat de nieuwe meester van Postel in Tongerlo weigerde te doen. Uit de procesrol blijkt dat Tongerlo een leenhof had waarin elke nieuwe meester in Tongerlo diende te verschijnen om de tiende in Bergeyk als leen te ontvangen en om het heergewaad te betalen. De leengoederen van de abdij van Tongerlo werden bijgehouden in een leenboek waarvan er meerdere bewaard zijn gebleven.⁵ Dit leenboek begint in 1519 en bevat nog lenen van een tiende in Riethoven en een tiende in Luyksgestel. Deze laatste tiende is een vierde van de tiende van het dorp Luyksgestel en de leenman van deze tiende is broeder Niclaus Wouterszoon van de Nieuwenhuis van het klooster in de Hage te Eindhoven. Dit leenhof voor wat betreft Bergeyk ontstond toen Jan van Gemert in 1311 goederen waaronder leenmannen en tienden in de parochie van Bergeyk aan het klooster van Tongerlo had geschonken. Op 25 december 1310 maakt Jan I van Brabant de goederen die Jan van Gemert heeft bij Bergeyk leenvrij. Op 9 januari daaropvolgend worden de grote en de kleine tiend, keurmeden en leenmannen en hoofdcijnzen en alles wat tot de kerk van Bergeyk behoort ten overstaan van de deken van Hilvarenbeek aan de abdij van Tongerlo geschonken. Dat de leenmannen overgedragen worden betekent dat het hier gaat om goederen die in het bezit zijn van leenmannen, waarbij Tongerlo het leenverhef en de leenmannen de opbrengst krijgen. Op dezelfde dag vindt ook de overdracht plaats voor de schepenen van Eersel van de grote en kleine tienden gelegen in de parochie van Eikelberge, de tienden welke Jan van Gemert in leen had van de hertog van Brabant. In deze oorkonde wordt gezegd dat Jan van Gemert deze tienden verkoopt aan de abdij van Tongerlo.⁶

Dit wat betreft de informatie die ons via oorkonden bereikt. Het conflict in het processtuk gaat over het leenverhef van de tienden van Bergeyk die volgens de bovengenoemde overdracht van Jan van Gemert in

⁵ AAT II 525 Feudales in Hapaert et Eyck et eius consimo en AAT II 508 liber feodorum anno 1384

⁶ Camps ONB nrs 832, 833 en 834.

handen kwamen van Tongerlo. Als bewijs dat de aanspraken van Tongerlo geldig zijn worden de bovengenoemde brieven in het processtuk genoemd. Het processtuk vertelt wat er met deze goederen vervolgens is gebeurd : “dese achtervolgende hebben die voerschreven goidshuuse (Tongerlo) die thiende ende ander goeden beseten gehadt peyselijck ende vredelijck totten jaer 1346”. In dat jaar heeft Tongerlo de helft van deze tienden “te leene vuytgegeven om bij den meester van Postel emmermeer ende eewelijck beseten ende gebruyct te worden”. Hiermee krijgen we nog geen informatie over welke tienden het gaat, behalve dat de meester van Postel de helft van deze tienden in bezit had en in leen hield voor 5 lopen rogge per jaar ; “ende die helicht van der thienden hebben die meesters van Postule in huer ierste institutie te leenen ontfangen gehadt”. Vervolgens zegt Tongerlo in de procesrol dat dit overeenkomt met wat in hun oude leenboek staat van 1384, waarvan de volgende tekst wordt aangehaald : “magister de Postula tenet in feudem decimam de Eyckelberghe et tenetur solvere de eadem quinque lopinos siliginis hereditarios”. Maar nu citeert de procesrol verder uit het oude leenboek van 1384 dat nog steeds in het abdijarchief wordt bewaard : “item ut dicit Jacobus de Baest tenet quoddam pratum dictum Caterbroeck”, wat we vertalen als “en de genoemde Jacob van Baast bezat zekere weide Caterbroek geheten”.⁷ “En hier staat bij geschreven Dominus Balduinus en daaronder dominus Johannes de Eycke” aldus de procesrol, waarmee ze willen aangeven dat dit goed is overgegaan naar de meester van Postel. Vervolgens wordt gezegd dat heer Henrik van Eik meester van Postel op 14 november 1500 de tiende en het bovengenoemde Caterbroek in leen heeft ontvangen “in presentien van vyer leenmannen achtervolgende den leenboeck daer aff zijnde” en dat deze vele jaren meester van Postel is geweest. Deze vermelding is van belang omdat in latere stukken van Postel het Caterbroek en de tienden waarover dit conflict speelt tezamen worden genoemd. Na de dood van Henrik van Eik zijn er twee meesters van Postel geweest die kort na elkaar zijn gestorven, heer Philips Dodemont en heer Henrik van Strijpe.

Deze hebben toen ze werden gesommeerd om het leenverhef van de

⁷ AAT II 508 liber feodorum anno 1384

tiende te doen gezegd “dat zij hen wouden beraden ende dan die thiende opheffen souden”. Ze hebben het ontvangen en in leen nemen van de leengoederen uitgesteld evenals het betalen van de heergewaden. Daarop is het proces ontstaan en raakt Postel dit leengoed kwijt: “soe heeft die stadhouder van de gedaeghden (Tongerlo) daer op met zijnen leenmannen gedaeght ende met rechte geprocedeert.. ende daar aff den voerschreven heeren **Henrick van Strijpe** die wettighe wethe gedaen ende zoeverre geprocedeert dat met vyer diversche genechten den stadhouder die voerschreven leengoeden zijn met rechte ende vonnisse int voerjaer nae den rechten van Santhoven daaronder t voerschreven leenhoff van Tongerloe resorteert den voerschreven stadhouder (Tongerlo) aengewesen”. Dit moet begin 1529 gebeurd zijn want Henrik van Strijp is in de goede week van dat jaar overleden. Na het overlijden van Henrik van Strijp wordt de nieuwe meester, “nu zijnde meester van Postule” voor het leenhof gedaagd: “heeft die stadhouder met twee leenmannen tot Postule gereyst ende desen meestere aen zijnen persoene wettighe wethe gedaen, hem expresselijck insinuerende dat hij dese leengoeden int voerjaer hadde inne gewonnen ende dat hij die wederomme voer gedaecht hadde int naejaer hem daeraff dach van rechte beteeckent tot Tongerloe int leenhoff te comen den 26 dach van januari”. Daarop zou de meester niet verschenen zijn maar hij sprak de stadhouder en zijn leenmannen “qualijcken toe, seggende in effecte laetse procederen soe zij willen” en hij zou het aan zijn overste zeggen “dat tot Tongerloe int voerjaer gewesen was, dat zij mochten wijsen dat zij wouden”.

In een ander deel van de procesrol waar Postel beweert niets van deze aanzegging te weten wordt deze gebeurtenis opnieuw maar nu uitvoeriger beschreven: “dat die meester (van Postel) nu zijnde quam doen ter tijt in zijnen sale met vyere oft vijff ghesellen daer die stadhouder (Tongerlo) met zijnen leenmannen t voorzegde exploit dede in presentien van allen den ommestaenders ende die meester dit hoerende heeft zoe qualijcken gesproken seggende dat mijnen heer van Tongerloe hem nyet en wilde geven tot gevoege want hij hem gepresenteert hadde dat zij arbiteren nemen souden ende waer hij wel gefundeert, hij soude hem wel gesubmitteert hebben ende ghinck alsoe

strijcken met vele quade woerden ende ghinck eten want opten noene was latende den stadhouder ende mannen van leen alleen sonder hen te presenteren teten oft te drincken in sulcker vuegen dat zij daar en aten noch en droncken ende reysden van daer noch tot Geele sonder eten oft drincken, contrarie der fundatien van de selven goidshuyse van Postele ende met groeter invylheyt”⁸. Dat laatste moet gebeurd zijn omstreeks **3 januari 1530** toen de stadhouder van Tongerlo met 4 van zijn leenmannen naar Bergeyk gekomen was.

Uit deze passage blijkt dat het niet aanbieden van eten en drinken als schokkend werd ervaren door de stadhouder van Tongerlo en zijn leenmannen. Als de meester geen gastvrijheid bood dan mogen wij aannemen dat hij behoorlijk verstoord was, want het aanbieden van eten en drinken aan bezoekers was in de kloosterlijke traditie van Postel min of meer een plicht.

Op 3 januari 1530 heeft de stadhouder in Bergeyk kerkgeboden doen uitgaan en heeft hij gesproken met Jan van Zeelst de secretaris van Postel bij Willem Elen in Bergeyk. Deze heeft beloofd dat Postel de tiende met het Caterbroek zou blijven leveren tot mei en als in die tussentijd de heren van Tongerlo en Postel niet tot overeenstemming konden komen “metter minnen of metten rechte” de stadhouder “alsdan die vrachten bekeeren soude tot zijn gebruycke”. De meester van Postel moet in mei daaropvolgend in Hogeloon geweest zijn, waar de abt van Tongerlo elk jaar kwam afrekenen met zijn pachters en hij kreeg nog uitstel tot feest van de heilige Magdalena. Toen de meester nog lang na deze termijn niets van zich had laten horen heeft de stadhouder van Tongerlo in het najaar verder geprocedeerd en “opten **25 dach van februario 15 ende dertich (1531)** met diffinityffven vonnisse int voorschreven leenhoff is gewesen”. Daarop is aan de pachters van de tiende verzocht “dat zij nyemanden betalen en souden dan de voerschreven stadhouder van Tongerlo”.

De meester van Postel moet intussen bij zijn “officiaal van Ludyck”

⁸ “gaan strijken = het laten verlopen, laten rusten”, zie J Verdam Middelnederlandsch Handwoordenboek

geweest zijn die in Diest resideerde en deze moet toen gezegd hebben dat dit proces strijdig was met “de blijde incomste” en dat geestelijke goederen onder de kerkelijke rechtbank vallen “ende dwelck is een groet abuys”. De meester van Postel liet vervolgens de stadhouder bevelen om verder te procederen, waarbij hij intussen de goederen bleef gebruiken. Het daaropvolgend proces dat in de bovengenoemde procesrol is neergelegd, vindt plaats voor het gerechtshof in Brussel. Of dit proces werd gewonnen door Tongerlo is onduidelijk. In de aanhef van de procesrol staat wel : “Ten eynde dat bij de eerweerdige edele wijze ende zeer voersienige heere Cancellier ende andere mijnen heeren van den raide onss heeren des keysers in zijnen genaden lande van Brabant geordineert vonnisselijcken ende voer recht vuytgesproken zal worden ten voerdele meyninge ende prouffijte van den abt van Tongerloe gedaigde ende ten achterdeele ende prejudicien van den abt van Floreff impetrant”, maar het begin met “ten einde” wijst nog niet op een definitief vonnis. In het leenboek van Tongerlo dat vanaf 1519 aanvangt komt het leengoed van de tiende van Bergeyk aan Postel niet meer voor.⁹ Toch blijkt dat Postel in de jaren na het proces nog steeds deze tiende int en zelfs schadevergoeding krijgt voor de gederfde inkomsten van de tienden tijdens het proces.¹⁰

⁹ AAT II 525 Feudales in Hapaert et Eyck et eius consimo

¹⁰ AAT IV 351 “Dat zijn alsulcken penninghen graen schaden ende interesten als die prelaet van Floreff...”.

Voor het hof gaan een aantal argumenten over en weer. Tongerlo vindt het wonderlijk dat “de ïmpetrant” ontkent dat het een leengoed zou zijn “desmede ende temeer aengemerct dat al notoir ende openbaer is dat ontwijffelijck van duysent parcheelen van leengoeden gehouden te leene van onsen heere den keyser als hertoge van Brabant oft andere smale heeren nyet eenen en is daeraff men vyndt die ierste originale brieven van infundatien maer hebben die heeren daeraff alleenlijk henre leenboecken rekenschappe ende ander bescheedt”. Tongerlo argumenteert dus dat het kunnen aantonen van hun oude leenrechten met de originele brieven zoals zij nu doen zeer uitzonderlijk is “ende is die helicht van der voerschreven thienden dyen achtervolgende bij den voerschreven wijlen heeren Henrick van den Eyck ende zijnen voersaten meesters van Postele behoerlijcken te leene ontfangen geweest”. Er gaan argumenten over en weer en af en toe krijgen we tussen de regels door meer informatie. Henrik van Eik is meer dan 26 jaar meester van Postel geweest en zijn opvolgers zijn kort na elkaar gestorven, zodat de rechten waar nu kwestie van is opnieuw verschenen zijn en dat het meer dan tweehonderd en twintig jaar geleden is dat Postel de helft van de tienden heeft verkregen. Dat er voor Henrik aldus Postel vele meesters zouden zijn geweest die de tiende en het Caterbroek niet in leen zouden hebben ontvangen omdat men die registers die daarover gaan niet vindt. Dit wordt bestreden door Tongerlo omdat tevoren in de abdij een grote brand moet zijn geweest die alle brieven heeft vernietigd. Tongerlo beroept zich op continuïteit : als Henrik van Eik het leen ontvangen heeft dan moeten zijn voorgangers dat ook gedaan hebben. De beweringen van Postel zijn verdichtsels (“voer die handt gedicht”) want ze zijn nooit gebeurt tijdens het leven van wijlen heer Anthienisse Sgroten abt van Tongerlo, maar tijdens het bewind van Jan van Westerhoven die hem was opgevolgd.

Dan wordt gezegd dat Postel in Bergeyk ook andere tienden bezit en Tongerlo geeft toe dat er meerdere tienden zijn ter plaatse, maar dat de tienden waar nu over getwist wordt met Tongerlo zijn gedeeld en afkomstig zijn van Jan van Gemert en dat ook sprake geweest kan zijn “doen heer Boudewijn de Formez meester van Postel die ontfinck” van een vierendeel in plaats van de helft van de tiende. We blijven echter

steeds in het ongewisse of het nu gaat om de helft van de tienden in het dorp Bergeyk of in de parochie of een gedeelte daaruit.

Dan volgt een nadere precisering van de tienden dat de gedaagde (Postel) die andere helft bezit “dwelck is een vierendeel van der geheelder thienden van Bergheyck dairinne die abt van St Jacobs tot Ludick heeft die andere geheele helicht...hoewel op de boecken gescreven mach staen deen vierendeel doen het Boudewijn de Formez meester van Postel die ontfanck (deed) als wesende die helft van der thienden, nochtans maer een vierendeel bij consideratien van de rolus gulden lager. Het verschil moet vergoed worden aan Postel, voirschreven geheelder thienden gelijk dicwijle gebeurt dan in een dorp zijn diverse thienden ende parten oft gedeelten van thienden gelijk tot Bercheyck oick zijn, dairaf nochtans elck noempt zijn part zijn thiende anders is wonder”. De situatie klopt niet want de abdij van Sint Jacop te Luik heeft slechts een kwart van de tienden in Bergeyk.¹¹ Uiteindelijk blijkt uit een brief van verweer van Tongerlo dat het gaat over de tiende van Westerhoven.¹² De akte van Postel die we eerder noemden geeft de juiste omschrijving van de tiende: “tvierendeel van der thiende tot Westerhoven en het Caterbroek”.¹³ Ook de vermelding samen met het Caterbroek is een aanwijzing dat we de juiste tiende gevonden hebben.

D. Vangheluwe, 4 mei 2003

¹¹ D Vangheluwe, publikatie in voorbereiding, zie ook tabel 1 in deze publikatie van alle tienden in Bergeyk

¹² AAT IV 351, “item daer zij zeggen van de 3 gebroederes die geweest sijn..., mer de thiende tot Westerhoven daer nu questie af is..”.

¹³ AAP Bergeyk charters 52

UIT ONZE BUITENLANDSE RUILABONNEMENTEN

“t Swanekoeriertje”, Heist-op-den-Berg, december 2003

- Gevleugelde woorden (verklaring van vogelgeleiden).
- De molen van het Halderhofken.
- Een mysterie ontsluit (rond neergeschoten Duits vliegtuig).
- Nicolas Janssens uit Heist-op-den-Berg (1728).

“t Swanekoeriertje”, Heist-op-den-Berg, januari 2004

- Wat deed Julius Caesar met de kalender?
- Rechtspraak in het land van Heist voor 1800.
- De Coutturière (naaister).
- De Heistse wind- en watermolens in 1780.
- Nog wat over de Van Beethovens.

“Corsendonca”, Oud-Turnhout, 4e kwartaal 2003

- Rhoode en zijn verleden. Rhoode nu op heden.
- Oud-Turnhout 100 jaar geleden.
- Tijdens de oorlogsjaren; “bunt” steken voor het maken van borstels.
- Militaire geschiedenis van Oud-Turnhout; Lancaster LM 115 neergehaald op 22 juni 1944.
- Mensen van bij ons: Jos Op de Beeck.
- De kerkmeester en de bomen.

“Zeven Neten”, Retie, september 2003

- De Peperstraat omstreeks 1850 en later.
- Het Retiese dialect.
- Wie met klokken schiet, wint de oorlog niet. Klokkenroof in WO 2.

“Zeven Neten”, Retie, december 2003

- De Peperstraat omstreeks 1850 en later.
- Het Retiese dialect.
- Sint-Annadal en zuster Anna Luyten.

Heemkunde Antwerpen v.z.w.,2003/3

- Wat voorbij is, is niet voorbij; over heemmusea.
- Werkingssubsidies voor de heemkundige musea provincie Antwerpen.
- Symbolisme: het varken, ook het zwijn, het everzwijn.
- 't Is niet altijd zo gemakkelijk als 't lijkt: het nut van bronvermelding.
- Het vondelingentehuis van Antwerpen.

“Te Lomelle op die Campine”, Lommel, september 2003

- Toen Jozef Slegers nog Jefke de Roeper was: persoonsnamen in het Lommelse dialect.
- Stamreeks van Maria Eva Verdonck.

“Arendonks Heemnieuws”, september 2003

- Rik van Steenberg (1924-2003).
- Zeg jom (verhaaltje in Arendonks dialect).
- Serge Filatoff, geboren in 1911, Russische vluchteling in 1917, gestorven in 1977, begraven in Arendonk.
- Schoolmaatschappij voor dierenbescherming in Arendonk, gesticht in 1904.
- Straatnamen noemen in Arendonk.
- Openbare verkoop in 1876 van kousenmakers- en landbouwgerief.

Theo van der Aalst

VAN DE BOEKENPLANK

- T.Graas; Een beeld van Piet Verdonk, Ambachtelijk beeldhouwer tussen neo-gotiek en modernisme. Uitg. Adr. Heinen Den Bosch, ISBN 9070706407, 144 blz, mei ill. prijs ca. E 31,95.
Piet Verdonk, geboren in 1901, heeft talrijke kerken, kloosters, kapellen en bedrijven van meestal religieuze voorstellingen verrijkt. Het boek

geeft een beeld van Verdonk als zelfstandig kunstenaar, plaatst zijn werk in een kunsthistorisch kader en geeft een analyse van zijn belangrijkste thema's.

- Lucy Graat; Eersel, parel van de Kempen. Uitgave van V.V.V.Eersel. 28 pag. met ill. Verkrijgbaar bij de V.V.V.

- Josien Stehouwer; Volksverhalen uit de Kempen. Uitg. van Kempen Uitgevers, ISBN 9066570822, 160 blz. met illustraties van Jan Radersma. Prijs E 24,95.

De verzameling van 97 volksverhalen heeft de schrijfster van overal bijeengebracht en in eigen stijl naverteld. Ze is erin geslaagd een sfeer op te roepen die Kempisch aanvoelt, van Hilvarenbeek tot Heeze-Leende en Sterksel. Jammer dat ze de grens tussen België en Nederland niet heeft uitgewist. Dit deel is, na de Volksverhalen van Limburg, het tweede in een grote reeks.

- J.Bader; Verborgten in Brabantse bodem, Joodse begraafplaatsen in Noord-Brabant. Foto's uit de collectie van M.Cahen. Uitgave van Stichting Zuidelijk Historisch Contact, Tilburg 2002. 240 pag. + fotobijlage (cd-rom). Deel 17 in de 3^e reeks Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland. Een zeer goed gedocumenteerd overzicht.

- W. van Gompel; Reusels woordenboek. Uitgave van Heemkunde Werkgroep Reusel, 2004. Deel 3 van Bijdragen tot de kennis van het Reusels heem. Foto's uit archief van H.K.R. en tekeningen van J.Kokken.

Kees Cornelissen

Voor alle voorkomende bouwwerkzaamheden zoals:

- Utiliteitswerken
- Verbouwingen
- Nieuwbouw
- Bedrijfshallen
- Kantoren
- Renovatie

Bouwbedrijf Boerekamp

Postbus 156 - 5520 AD Eersel
Ganzestaartsedijk 12 - 5525 KC Duizel
Tel. (0497) 514284 Fax (0497) 515370

HARTVERWARMEND

BARBAS

INBOUWHAARDEN - CASSETTES - HOUT/KOLENKACHELS - DESIGNHAARDEN
BARBAS BV - HALLENSTRAAT 15C - 5531 AB BLADEL, NL - TEL. 04977-84485 - FAX 04977-82760

CHINEES-INDISCH-RESTAURANT

美華酒家

"MEI WAH"

5503 BK VELDHOVEN
Burg. v. Hoofflaan 83-89
Tel. 040-2534732
Fax. 040-2547073

5615 AB EINDHOVEN
Leenderweg 86
Tel. 040-2117557

Dagelijks geopend van: 11.00-22.30 uur
Exclusieve accommodatie voor Uw:
partijen - familiediners - lunch of diner met
zakelijke relatie - personeelsavonden - etc.

De boeken die besproken worden in
de boekenplank zijn verkrijgbaar bij

De Boekenlegger

Ook voor uw buitenlandse bestellingen bent u
bij ons van harte welkom

Markt 42, 5521 AN Eersel Tel. 0497-512551
Nu ook op internet : www.de-boekenlegger.nl
Email : info@de-boekenlegger.nl

de Muzenval

S.c.c. "de Muzenval" beschikt over diverse zalen die geschikt zijn voor vergaderingen, cursussen, bijeenkomsten, voorlichtingsavonden, workshops etc.

Ook heeft scc "de Muzenval" een theaterzaal met 350 zitplaatsen waarin alle faciliteiten aanwezig zijn voor uw bedrijfsvergaderingen of seminars.

Bovendien kunt u in de gezellig ingerichte foyer na afloop nog een drankje of hapje gebruiken.

sociaal cultureel centrum "de Muzenval"

Dijk 7 – 5521 AW – Eersel – Tel. 0497-515997 – info@muzenval.nl

Wat kan de VVV Veldhoven u bieden?

U kunt bij de VVV onder meer terecht voor:

- VVV-gidsen met toeristische informatie
- VVV/ANWB-kaarten en plattegronden
- VVV/ANWB fiets-, wandel-, skate- en autoroutes
- VVV-geschenkbonnen

IETS TE VIEREN?

Geef een:

VVV-IRIS Cheque

Te besteden in duizenden winkels in heel Nederland

Te koop in waarden van: € 5,- tot € 50,- bij:

VVV Veldhoven; Meiveld 1 (Gemeentehuis); tel.: (040) 258 44 11